

ЗМІСТ ТА МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСЛІДНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ З ПОЛІКУЛЬТУРНОГО ВИХОВАННЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ

**Зозуля Ірина Євгеніївна,
м. Вінниця**

У статті розглянуто зміст та методика організації роботи з формування полікультурної вихованості іноземних студентів та охарактеризовано такі напрямки роботи, як створення сприятливого полікультурного середовища у навчальному закладі, формування навичок міжнаціонального спілкування та залучення іноземних студентів до активної участі в культурному житті ВНЗ.

Ключові слова: полікультурна вихованість іноземних студентів, полікультурне середовище, українська мова, країнознавство, міжнаціональне спілкування.

В статье раскрыты содержание и методика организации работы по формированию поликультурной воспитанности иностранных студентов и охарактеризованы такие направления работы, как создание благоприятной поликультурной среды в учебном заведении, формирование навыков межнационального общения и привлечения иностранных студентов к активному участию в культурной жизни ВУЗа.

Ключевые слова: поликультурная воспитанность иностранных студентов, поликультурная среда, украинский язык, страноведение, межнациональное общение.

The article examined the content and methods of work organization as for formation of foreign students' multicultural education and described the following areas of work as the creation of favorable multicultural environment in the educational institutional, the forming of international communication skills and the foreign students' bringing to active participation in the cultural life of the university.

Key words: multicultural education of foreign students, multicultural environment, the Ukrainian language, regional geography, international communication.

Постановка проблеми. Важливість полікультурного виховання обумовлена в наш час як глобалізаційними процесами, так і розширенням міжнародного співробітництва. Сьогодні в Україні навчається багато іноземних студентів, що обумовлює необхідність вивчення та дослідження питань їхнього полікультурного виховання, зокрема належного ознайомлення з українським суспільством, забезпечення відповідного рівня розуміння нової для них культури.

Як і інші якості соціально орієнтованої особистості, полікультурність є результатом, з одного боку, об'єктивних умов впливу соціального середовища, а з іншої – цілеспрямованого виховання. У цьому випадку має значення розробка ефективних шляхів полікультурного виховання іноземних громадян.

Метою статті є висвітлення змісту та методики організації дослідного експерименту з полікультурного виховання іноземних студентів вищих технічних навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу. Педагогічний експеримент було проведено поетапно у Вінницькому національному технічному університеті з 2007 до 2011 року зі студентами-іноземцями підготовчого відділення та студентами 1-5 курсів різних інститутів (Інститут радіотехніки, зв'язку та приладобудування; Інститут автоматики, електроніки та комп'ютерних систем управління; Інститут будівництва, теплоенергетики та газопостачання; Інститут екології і екологічної кібернетики; Інститут електроенергетики та електромеханіки; Інститут інформаційних технологій та комп'ютерної інженерії; Інститут машинобудування та транспорту; Інститут менеджменту). При цьому було передбачено вирішити такі завдання:

- розробити програму експериментального дослідження, яка передбачала б увагу до роботи з виховання полікультурної вихованості іноземних студентів;
- перевірити результативність проведеної роботи з розвитку полікультурної вихованості іноземних студентів;
- перевірити доцільність застосування критеріїв та показників полікультурної вихованості іноземних студентів;
- виявити динаміку полікультурної вихованості іноземних студентів.

При організації формувального експерименту було використано основні положення теорії полікультурного виховання (Дж. Бенкс, В. В. Бойченко, Г. Д. Дмитрієв, О. Н. Джуринський, В. В. Кузьменко, І. Ф. Лощенова та ін.); теорії міжкультурної комунікації та діалогу культур (М. М. Бахтін, В. С. Біблер, Л. А. Гончаренко, Б. С. Кримський та ін.); про виховання культури міжнаціонального спілкування (З. Т. Гасанов, В. С. Заслуженюк, Є. П. Степанов та ін.); вчення про роль мови як засобу формування вторинної мовної особистості (Є. М. Верещагін, Ю. М. Караулов, В. Г. Костомаров, А. К. Солодка та ін.).

При розробці системи експериментальної роботи було дотримано також інтегрального принципу полікультурності, який передбачає визнання унікальності кожної етнічної чи соціальної культури, орієнтує особистість на взаємодію з іншими людьми як носіями цінностей свого народу, стимулює до міжкультурних комунікацій. Окрім цього, бралися до уваги складові цього принципу: принцип людяності (гуманізму), принцип справедливості; принцип релігійної терпимості; принцип рівності людей і культур; принцип індивідуальності, принцип культуродоцільності та принцип діалогу.

В експериментальній роботі було також враховано особливості навчальних дисциплін «Українська мова для студентів-іноземців» та «Країнознавство» у вищих технічних навчальних закладах. При визначенні

основних напрямків експериментальної роботи було використано принцип комунікативної спрямованості при викладанні української мови як іноземної.

Для проведення формувального експерименту з полікультурного виховання іноземних студентів було:

- доповнено навчальну програму навчальних дисциплін «Українська мова для студентів-іноземців» та «Країнознавство» необхідними питаннями полікультурного змісту;
- розроблено питання для евристичних бесід, дискусій та ситуативних завдань з навчальної дисципліни «Країнознавство» та систему вправ для «Української мови для студентів-іноземців»;
- підібрано дидактичний матеріал до кожного з розділів програми, розроблено завдання для самостійних та контрольних робіт, тести для визначення рівнів засвоєння навчального матеріалу;
- підготовлено методичне забезпечення проведення навчальних занять та сценарії вихованих заходів.

Один з важливих напрямів нашої роботи стосувався *створення сприятливого полікультурного середовища у навчальному закладі*. Зважаючи на те, що ядром полікультурності є знання особливостей культури інших народів, вміння сприймати найкраще з них і цим збагачувати власну культуру, ми для дотримання цієї умови *вводили полікультурний компонент* в такі навчальні дисципліни, як «Українська мова для студентів-іноземців» та «Країнознавство».

1. При викладанні української мови у вищому технічному закладі ми насамперед зосереджували увагу на розвитку діалогічного та монологічного мовлення студентів з використанням комунікативного підходу та відповідного підбору вправ. При підготовці методичних матеріалів було використано напрацювання В. Я. Корженко, Л. В. Горчинської, О. В. Абрамчук «Спілкуємося українською. Країнознавство» [3], Л. Є. Азарова, І. Є. Зозуля, Л. В. Солодар «Українська мова для слухачів-

іноземців підготовчого відділення» [1] та ін.

Полікультурного принципу при цьому ми дотримувалися через змістове наповнення матеріалу. У цьому випадку було дотримано рекомендацій Є. М. Верещагіна та В. Г. Костомарова щодо змістовної сторони навчальних текстів. На думку авторів, змістова цінність тексту визначається його країнознавчим наповненням. Чим більше текст містить українознавчих понять, чим важливіші вони для нашої культури, чим легше він сприймається і запам'ятовується, тим вищою буде його змістова цінність. У цьому випадку ми звертали увагу на ефективність навчального тексту: як у ньому враховано можливості іноземного студента, співвідношення довжини тексту та кількості інформації у ньому; взаємодія раціонального, прагматичного та емоційного, проєктивного способів розкриття змісту. Іншими словами, критерії країнознавчого наповнення ми не зводили до установки «чим більше, тим краще». Правильніше сказати: чим ефективніше в пізнавально-виховному відношенні, тим краще.

Ми також враховували, що українознавча цінність тексту визначається ступенем його сучасності, відповідністю актуальній культурі сучасної України. З цієї установкою тісно пов'язана вимога історичності, що передбачає надання інформації про важливі моменти в історії України. Наступним принципом відбору матеріалу була вимога типовості відображених фактів. Ми брали до уваги, що досить часто використання матеріалів з преси може бути недоцільним, бо там часто подають питання, що турбують суспільство саме через свою нетиповість. Іноземний студент в такому випадку достатніх фонових знань ще не має, тому може прийняти рідкісне за звичне, випадкове за поширене [2, с. 143–145]. Всі тексти ми перевіряли за цими критеріями.

Мало значення також відповідне структурування полікультурних текстів, тобто очевидність для читача внутрішньої композиції, руху думки, переходу від однієї теми до іншої. Ця вимога означає, що однорідні теми і смисли не можна розміщати у різних частинах тексту. Навпаки, ми їх

групували в одному місці. Таким є внутрішнє структурування, а зовнішньо структурні частини ми відокремлювали одну від другої за допомогою поліграфічної організації текстового масиву [2, с. 154]. Дослідники довели, що тексти з попередньо здійсненою процедурою структурування запам'ятовуються краще (від 37% до 62%), їх студенти відтворюють краще, ніж ті, де цієї процедури не було проведено [2, с. 157].

Для розвитку діалогічного мовлення іноземних студентів ми звертали увагу на опанування ними такими типами діалогу: 1) діалог етикетного характеру; 2) діалог-розпитування; 3) діалог-домовленість; 4) діалог-обмін думками, повідомленнями. Для того, щоб навчити студентів створювати власні діалоги, ми пропонували комунікативні рецептивно-продуктивні вправи вищого рівня. Зокрема, викладач пропонував студентам такі завдання: 1) «Ми повертаємось з будинку-музею Михайла Коцюбинського. Зараз ми знаходимось у книжковому магазині. Завдання першому партнеру: «Ви – продавець. Привітайте покупця, з'ясуйте, які твори українських письменників він/вона читає». Завдання другому партнеру: «Ви – покупець. У магазині стільки книжок, що очі розбігаються. Зверніться до продавця. Він/вона допоможе у виборі книжки. Очікуване висловлювання студентів: діалог-розпитування». Для розвитку монологічного мовлення також було використано відповідну систему вправ: вправи на об'єднання фрази у понадфразову єдність, вправи на створення власного монологічного висловлювання надфразового рівня та вправи на створення власного монологічного висловлювання текстового рівня.

Велику увагу ми надавали роботі з текстами полікультурного та українознавчого характеру. Зокрема, ми пропонували студентам прочитати тексти на зразок «Звичаї українського народу». Після такого тексту студенти обговорювали такі питання: «Які основні вимоги українського етикету», «Які моделі називання-звертання використовують українці?», «Як українці святкують Новий рік?», «Що таке Різдво?», «Як треба пекти паску», «Що таке коляда?».

Для розвитку навичок діалогічного та монологічного мовлення ми також пропонували студентам висловити свою точку зору щодо ставлення до світу, природи, людства, рідного народу, до самого себе. Студенти могли краще пізнати духовну культуру українців, народні свята й пов'язані з ними обряди, українські народні звичаї й традиції (побратимство, кумівство, толока, вечорниці, сватання, весілля). Вони також могли пізнати етнічну культуру українського народу, її відображення в народних традиціях і звичаях, в усній народній творчості. Вивчення української мови в такому аспекті дозволяло прилучити іноземних студентів до культурних цінностей українського народу й людства.

Велику увагу до питань полікультурного виховання ми звертали і *при викладанні навчальної дисципліни «Країнознавство»*. Всі теми з «Країнознавства» відрізняються великою країнознавчою, полікультурною та культурологічною насиченістю матеріалу. Кожна тема відображає не тільки історичне минуле й сьогодення України, але й опирається на сучасні реалії українського суспільства. При розгляді питань з «Країнознавства» ми звертали увагу на виявлення національних особливостей різних культур, які представляли Україну в минулому. У цій роботі було використано напрацювання Н. М. Яковенко. Ми зі студентами звертали значну увагу на особливості ситуації в українському прикордонні XV–XVI ст., говорили, зокрема, про українсько-татарські взаємовпливи.

Ми обговорювали ситуацію, що козаки запозичили у своїх південних сусідів широкий спектр іншої військово-побутової термінології. Ми доводили, що на порубіжній степовій смузі, окрім боїв, точилися й постійні побутові контакти між степовиками й русинами – на переговорах, у торгівлі, у спілкуванні з узаємозахоленими невільниками та ін. У цьому контексті, підкреслює Н. М. Яковенко, навряд чи правомірно вважати появу козацтва наслідком споконвічного протистояння осілого хліборобського побуту з кочовою цивілізацією. Навпаки, поява козаків – це свого роду компроміс із полем, де саме життя витворило еластичну буферну смугу, на якій

поєдналися навички виживання в полі з орієнтацією на цінності осілого світу. Козаки й татари ввійшли до історії нероздільно злучені рахунком взаємних відплат, немов аверс і реверс однієї медалі. Тим-то їхні війни так легко переходили у військову взаємодію, а обмін полоненими і торгові контакти тривали взагалі безперервно [4, с. 182].

Таким чином ми впроваджували концепцію «відкритої історії». Вона допомагала пропагувати толерантність, наголошувати на тому, що несхожі (зокрема – сусідні, «історично ворожі») культури в Україні постійно перебували в стані діалогу та взаємопроникнення. Це допомагало іноземним студентам усвідомити розмаїття коренів українського етносу, зрозуміти всю повноту спадщини, створеної попередніми поколіннями, врешті – виховувати повагу до етнічних, релігійних та культурних меншин держави, у якій вони навчаються [5, с. 366–367].

Відповідно до концепції Н. М. Яковенко, у цьому випадку має значення морально-етнічна гуманізація історичної освіти. Цього ми намагалися досягти, змінивши акценти у змістовній частині викладу: вводили студентів в атмосферу співпереживання і співчуття, зосередивши увагу не на історії воєн та соціальних катаклізмів і конфліктів, а на «культурі миру» – на повсякденному житті людини. Ми намагалися вчити студента розрізняти факт і погляд на факт, розуміти суб'єктивний характер будь-якої інтерпретації історичного феномена, події чи особи, формулювати незалежні судження тощо.

При розгляді важливих подій з історії України ми звертали велику увагу на те, що полікультурне виховання у вищому навчальному закладі повинне допомагати долати бар'єри, що заважають нормальному спілкуванню студентів з різних етнічних і культурних груп. З огляду на це для формування *навичок міжнаціонального спілкування та толерантності* як важливої педагогічної умови полікультурного виховання ми при викладі *історичних подій* використовували такі методи роботи, як евристична бесіда, вирішення ситуативних завдань і дискусії.

У цій роботі ми також враховували, що найважливішим завданням процесу становлення полікультурної особистості є визнання Іншої культури як альтернативної форми буття. Ми намагалися донести до студентів, що світ не обов'язково такий, яким ми його представляємо, він може бути й іншим, тому важливо бачити його множинність, розширювати межі пізнання й формувати відкритість новому досвіду. Відповідно до цього при викладенні подій з історії України ми на основі полікультурного принципу разом з студентами виявляли неоднозначні ситуації, умови, що допомагали їм усвідомити різні світоглядні позиції, розвивати самостійність при долатті труднощів. В загальному, при викладанні «Країнознавства» ми намагалися висвітлювати вклад різних народів у становлення української держави, забезпечити засвоєння іноземними студентами специфіки і тенденцій розвитку як української держави взагалі, так і окремих національностей, що проживали і проживають на її території, а також проілюструвати різноманітні дані про політичну, економічну, соціальну, культурологічну сфери життєдіяльності суспільства, світу в цілому, окремих регіонів, держав та країн.

Ще одним важливим напрямком нашої роботи щодо полікультурного виховання іноземних студентів у вищому технічному навчальному закладі було їх залучення до активної участі в культурному житті ВНЗ. Ми брали до уваги величезний масштаб впливу мистецтва на формування духовної культури особистості, а також необхідність набуття іноземними студентами досвіду взаємин з представниками українського народу. Для залучення іноземних студентів до активної участі в культурному житті навчального закладу ми насамперед використовувати потенціал кафедри мовознавства Вінницького національного технічного університету. Зокрема, широко ми практикували поєднання навчальних занять та позааудиторних виховних заходів, що сприяло поглибленню знань іноземних студентів з української мови, історії та культури українського народу, його традицій. Ми також широко залучали іноземних студентів до участі у загально університетських

вечорах, присвячених Дню рідної мови. До Дня рідної мови ми організовували ще й тижні української мови, у межах яких проводили вікторини на краще знання української мови та літератури серед іноземних студентів. Іноземці готували програму до цього свята, виступали з привітаннями та побажаннями до гостей рідними мовами. На цих вечорах вони також читали поезії українських поетів, співали свої пісні.

Особливу увагу ми надавали проведенню *літературно-музичних композицій*. Це насамперед заходи на літературні теми «Поезія Лесі Українки», «Філософія серця Г. Сковороди», а також вечори, присвячені видатним людям краю – Т. Шевченку («Тарас Шевченко – український Кобзар»), М. Коцюбинському, В. Стусу. Такі ж вечори ми проводили Дня театру, до Дня науки та ін. Широкі можливості для полікультурного виховання мають і дати, пов'язані зі студентськими святами. Зокрема, іноземні студенти були активними організаторами та учасниками *Свята Міжнародної солідарності студентів (25 січня)* та *Дня університету*. На них вони розповідали про історію, культуру, природу своїх країн, знайомили гостей з традиціями свого народу. Особливу увагу ми надавали *Шевченківськими читанням*. На них українські й іноземні студенти висловлювали свою пошану Кобзареві. Заповіт Шевченка звучав українською, російською, іспанською, арабською, португальською, французькою, турецькою, малайзійською, азербайджанською мовами.

Важливим напрямом полікультурного виховання в межах педагогічного експерименту були *екскурсії* – до Умані, до Меджибожа, до Кам'янця-Подільського, до Хотина, до Збаража, Теремовлі, Олесько, Підгірців та до Лювова. Велике значення ми також надавали відвідуванню іноземними студентами *музеїв та виставок*. Це насамперед ознайомчі та навчальні екскурсії (знайомство з ВНТУ, клубом, бібліотекою, музеєм) та заходи краєзнавчого характеру: екскурсії до краєзнавчих, історичних та літературних музеїв міста. На них ми ознайомлювали іноземних студентів з

історичними пам'ятками Вінниці, об'єктами соціальної сфери та охорони здоров'я (лікарні, аптеки, медпункт, пошта, банк).

Така робота допомагала виховувати особистість, яка готова брати участь у діалозі культур, дбайливо ставиться до багатств світової цивілізації та до своєї власної національної культури. В загальному виховний потенціал зазначених заходів дозволив створити сприятливе середовище для діалогу культур іноземних студентів та української культури, якісно підвищити рівень міжнаціонального спілкування.

Висновки. Таким чином, під час формувального етапу педагогічного експерименту було послідовно вжито педагогічних заходів, спрямованих на виховання полікультурності іноземних студентів. При цьому роботу було організовано з дотриманням таких педагогічних умов, як: 1) створення сприятливого полікультурного середовища у навчальному закладі через введення полікультурного компонента в такі навчальні дисципліни, як «Українська мова для студентів-іноземців» та «Країнознавство»; 2) формування навичок міжнаціонального спілкування та толерантності через відповідний підбір методів та прийомів навчальної діяльності іноземних студентів, насамперед історичної розповіді, евристичної бесіди, вирішення ситуативних завдань і дискусії; а також 3) залучення іноземних студентів до активної участі в культурному житті ВНЗ через такі форми позанавчальної виховної роботи, як клубна робота, екскурсії історико-культурними місцями України і різні види фестивалів.

Література та джерела:

1. Азарова Л. Є. Українська мова для слухачів-іноземців підготовчого відділення : навч. посіб. / Азарова Л. Є., Зозуля І. Є., Солодар Л. В. – Вінниця: ВНТУ, 2010. – 121 с.

2. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура : Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Русский язык», 1983. (Библиотека преподавателя русского языка как иностранного). – 269 с.

3. Корженко В. Я., Горчинська Л. В., Абрамчук О. В. Спілкуємося українською. Країнознавство. Навчальний посібник. – ВНТУ, 2010. – 86 с.

4. Яковенко Н. «Україна між Сходом і Заходом»: проекція однієї ідеї / Н. Яковенко // Паралельний світ. Дослідження із історії уявлень та ідей в Україні XVI–XVII ст. – К. : Критика, 2002. – С. 133 – 266.

5. Яковенко Н. Нарис історії суредньовічної та ранномодерної України. – 3-тє вид., перероблене та розшир. – К. : Критика, 2006. – 584 с.

